

Тамаш А.В.

студент,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

**ПИТАННЯ ПРОБЛЕМИ СПАДКОВИХ ВІДНОСИН
У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ**

В Україні до складу спадщини входять усі права та обов'язки спадкодавця на момент відкриття спадщини, окрім тих, які мають персоніфікований характер (ст. 1218 ЦК України) [1].

Існує два головних різновиди спадкування – за законом та за заповітом. Тому залежно від предмета спадкових відносин колізійні норми можемо розподілити на: колізійні норми щодо спадкування рухомого майна; колізійні норми щодо спадкування нерухомого майна; колізійні норми щодо спадкування інших майнових прав та обов'язків.

Виділяють різні варіанти визначення підстав спадкування, форми та змісту заповіту, його скасування, розподілу спадщини тощо. Такі країни як Білорусь, Казахстан, Греція, Іспанія, Франція зосереджують колізійні норми щодо спадкового права у цивільному кодексі. Проте в Німеччині, Італії, Польщі колізійні норми відображаються у законах про міжнародне приватне право, так само як і в Україні (Закон України «Про міжнародне приватне право», ст. 70–72) [3].

Закон України «Про міжнародне приватне право» чітко не визначає, які саме колізійні норми необхідно застосовувати щодо спадкування за законом. У ст. 70 даного Закону лише зазначено, що спадкові відносини регулюються правом держави, у якій спадкодавець мав останнє місце проживання, якщо спадкодавцем не обрано в заповіті право держави, громадянином якої він був. Виходячи із змісту цієї норми можна вважати, що здатність особи до спадкування, черговість прийняття спадщини, розмір частки у спадщині будуть визначатися правом держави, де спадкодавець мав останнє місце проживання. Проте у законодавстві України чітко не визначено, що необхідно розуміти під останнім місцем проживання.

Загальне цивільне законодавство України не містить визначення поняття «останнє місце проживання». Поняття «місце проживання» є у Законі України «Про свободу пересування та вільний вибір місця

проживання в Україні» від 11 грудня 2003 року. Згідно із ст. 3 цього Закону «місце проживання» – це адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає строком понад шість місяців на рік. Оскільки Закон виходить із принципу свободи пересування, очевидно, що тут йдеться про фактичне місце проживання, яке може не збігатися з місцем реєстрації. На фактичне проживання у конкретній справі можуть вказувати очевидні обставини (ділові та соціальні зв'язки особи (центр життєвих інтересів), наявність посвідки на проживання, намір залишатися у даній країні протягом певного терміну тощо). Однак ці критерії не завжди є очевидними та беззаперечними [4].

Норми спадкового права загалом відзначаються єдністю соціально-економічних функцій, проте мають значні відмінності і характерні особливості у різних системах права. Частково такі розбіжності відображають різні погляди на інтереси, що підлягають захисту: наскільки вони беруться до уваги тим чи іншим законодавством, настільки підлягають захисту права одного, який пережив, подружжя, урівнення прав законних і незаконних дітей, надання певним категоріям спадкоємців за законом обов'язкових часток і т. ін. [6, с. 179–180].

Зокрема, неоднаковими є правила, що стосуються заповіту. Наприклад, законодавство ФРН дозволяє спільні заповіти між подружжям; взаємні заповіти відомі в праві Англії, США. Для права Італії, Польщі заповіт – односторонній акт, тому двоє чи більше осіб не можуть викласти свою волю в одному документі незалежно від того, на чию користь заповіт склався. Французький цивільний кодекс прямо забороняє спільні і взаємні заповіти. У ФРН, Швейцарії, Франції існує інститут договорів про спадкування, що діють з моменту їх укладання і не можуть бути розірвані в односторонньому порядку [7, с. 376].

Досить часто принцип свободи заповіту обмежується на користь сім'ї спадкодавця, що неоднаково виражається у праві різних країн [8, с. 341–345]. Зазвичай до числа спадкоємців за законом законодавець прираховує найближчих родичів померлого і його чоловіка (дружину). Проте коло таких спадкоємців неоднакове в різних законодавствах [8, с. 346].

Окрему групу країн у плані спадкового права становлять країни мусульманського права. Мусульманське право значно обмежує свободу заповіту. Основним тут є спадкування за законом. Спадкодавець не може змінити встановлений правом порядок спадкування і в змозі розпорядитися у заповіті лише третьою частиною спадкового майна на користь осіб, які не входять у коло спадкоємців за законом. Відсутня

рівність чоловіка і жінки: жінка може отримати лише половину долі чоловіка; спадкоємцем не можуть бути особи, які належать до інших релігій чи віросповідань.

У спадковому праві країн тропічної Африки частіше за все визначено, що спадок ділиться між найближчими родичами померлого. Традиційно спадкує старший син, або сини спадкодавця. Якщо їх немає – старша дочка. Лише в деяких країнах чоловіку (дружині), який пережив, надається право отримати половину майна померлого.

Складність та актуальність відносин спадкування в міжнародному приватному праві обумовили ряд спроб здійснити їх уніфіковане правове регулювання на рівні міжнародних договорів.

Гаазька конвенція про колізію законів, що стосуються форми заповітів (1961 р.) включає біля тридцяти держав – учасниць і розглядає питання щодо застосування існуючих видів колізійних прив'язок, які регламентують форму заповіту. Зокрема, згідно ст. 1 цієї Конвенції, заповіт є дійсним стосовно форми, якщо вона відповідає внутрішньому законодавству: а) місця, де заповідач його склав, або б) громадянства заповідача на момент складення заповіту чи на момент його смерті, або с) постійного місця проживання заповідача на момент складення заповіту чи на момент його смерті, або д) звичайного місця проживання заповідача на момент складення заповіту чи на момент його смерті, або е) наскільки це стосується нерухомості – її місце знаходження [9].

Згідно з Вашингтонською конвенцією (1973 р.) заповіт повинен бути власноручно виконаний спадкодавцем і ним же підписаний [10].

Ще однією багатосторонньою конвенцією що покликана регулювати відносини спадщини є Мінська конвенція, яка встановлює принцип рівності громадян Договірних сторін. Законодавство Договірної Сторони в праві визначати порядок спадкування рухомого майна, а щодо нерухомого майна, то право на спадкування визначається законодавством Договірної Сторони, на території якої це майно знаходиться [11].

Взаємодія різних систем права у регулюванні спадкових відносин здійснюється шляхом визнання прав, що виникли при спадкуванні за кордоном, і шляхом встановлення і застосування правових норм, що стосуються спадкування своїм громадянином за кордоном, коли спадкоємцю надаються суб'єктивні права і накладаються обов'язки. За концепцією визнання набутих прав, законодавство національної системи права щодо правосуб'єктності не впливає на визнання «іноземних» прав, що виникли при спадкуванні. Це обумовлюється тим, зокрема, що

визнання іноземного права не перешкоджає той факт, що здатність до володіння таким же правом не входить до змісту правосуб'єктності громадянина за законом цієї країни тому, наприклад, що її правова система взагалі не знає подібного права [12, с. 377].

Підсумовуючи вищенаведене, можемо зробити висновок що у різних правових системах наявні різні підходи до інституту спадкового права, а також різні теорії розуміння правового змісту таких інститутів. Внаслідок розбіжностей в історичному та соціально-культурному розвитку різних країн, матеріально-правові та процесуальні розбіжності з питань спадкування у різних країнах складно піддаються уніфікованому регулюванню. Враховуючи присутність іноземного елемента у спадкових відносинах, можемо простежити наявність питання щодо визначення конкретного права, що має застосовуватися, сфери застосування такого права, прав та обов'язків учасників спадкового процесу тощо. Найпоширенішим методом регулювання відносин у сфері спадкування історично був і залишається колізійний метод, оскільки саме від правильного вибору права, що застосовується до відповідних спадкових правовідносин з іноземним елементом, залежить коректне вирішення тієї чи іншої спадкової справи.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435–IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>
2. Кисіль В. І. Міжнародне приватне право: питання кодифікації. Київ : Україна, 2000. 132 с.
3. Кодекс міжнародного приватного права (Кодекс Бустаманте) від 20.02.1928 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
4. Кисіль В. І. Спадкові відносини в сучасному міжнародному приватному праві. *Право України*. 2013. № 7. С. 154–182.
5. Кибенко О. Р. Міжнародне приватне право : навч.-практ. посіб. Харків : Еспада, 2003. 163 с.
6. Міжнародне приватне право : навчальний посібник / за заг. ред. В. М. Гайворонського, професора В. П. Жушмана. Київ : Юрінком Інтер, 2007. С. 179–180.
7. Міжнародне приватне право / за ред. Р. Д. Дмитрієва. [2-ге вид.]. перероб. і доп. Москва : Проспект, 2004. 376 с.
8. Павлова І. У. Міжнародне приватне право : підручник. Москва : ЕКСМО, 2005. С. 341–346.
9. Конвенція про колізії законів, які стосуються форми заповітів від 05.10.1961 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>

10. Конвенція, що передбачає єдиний закон про форму міжнародного заповіту від 26.10.1973 р. (Вашингтонська конвенція). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>

11. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993 р. (Мінська Конвенція). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>

12. Міжнародне приватне право / за ред. Р. Д. Дмитрієва. [2-ге вид.]. перероб. і доп. Москва : Проспект, 2004. 377 с.

13. Теремцова Н. В. Особливості юридичної відповідальності суб'єктів приватного права. *Альманах права*. 2019. № 10. С. 271–274.